

A cseh külpolitika belpolitikai aspektusai (1993–2023)

The Domestic Political Aspects of Czech Foreign Policy (1993–2023)

Holányi Ákos

https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2025.4.2

Összefoglaló: A tanulmány célja, hogy átfogó képet nyújtson az 1993–2023 közötti cseh külpolitikát befolyásoló belföldi tényezőkről. Megvizsgálja, hogy milyen, a külpolitikával összefüggő konfliktusok jellemezték a politikai elitet, és azok hogyan befolyásolták Csehország nemzetközi szerepvállalását. E kérdések megválaszolása érdekében a szakirodalom szintetizálása segítségével bemutatja a külpolitika formálásában részt vevő intézményi szereplőket, az államfők és a parlamenti pártok külpolitikai orientációjának változásait, valamint az említett aktorok közötti ellentéteket. A végső megállapítása, hogy a vizsgált időszakban a cseh politikai elit körében a nyugati külpolitikai orientáció vált dominánssá, azon belül is az aktív Európa-politikát és az európai hatalmakkal való kapcsolatépítést középpontba helyező irányvonal. Ezért a külpolitika alakítói között kialakult ellentétek hátterében nem stratégiai irányvonaluk különbségei álltak, hanem a cseh alkotmány és a minisztériumok feladat- és jogköreit taglaló ún. hatásköri törvény pontatlanságai, amelyek a külpolitikai konfliktusok felvállalása árán lehetőséget teremtettek az ambiciózus politikusok számára a saját befolyásuk növelésére.

Kulcsszavak: Csehország, külpolitika, diplomácia, pártpolitika, hatásköri konfliktus

Abstract: *The study provides a comprehensive overview of the domestic factors influencing Czech foreign policy between 1993 and 2023. It examines what foreign policy conflicts characterized the political elite and how those influenced the Czech Republic's international role. To answer these questions, it synthesizes the Czech literature and presents the institutional actors involved in shaping the country's foreign policy, the changes in the foreign policy orientation of presidents and parliamentary parties, and the conflicts between those actors. It concludes that during the period under review, the pro-Western foreign policy orientation was dominant among the Czech political elite, with the version focusing on an active European policy and building good relations with European powers being the most prominent. Therefore, the conflicts between foreign policy makers were not based on differences in their strategic orientations, but rather the vagueness of the Czech constitution and the so-called Competence Act that defines the tasks and powers of government ministries and created opportunities for ambitious politicians to increase their own influence at the cost of domestic tensions over foreign policy.*

Keywords: *Czech Republic, foreign policy, diplomacy, party politics, conflict of competence*

Bevezetés¹

A Cseh Köztársaság a magyar külpolitika számára hagyományosan kiemelt fontosságú közép-európai régió egyik állama és a Visegrádi Csoport (V4) tagja. Ennek ellenére az országgal kapcsolatosan a magyar külügy formálói, a szakértők és az érdeklődők is viszonylag csekély ismeretekkel rendelkeznek. A korábbi hazai tanulmányok a prágai kormányok kül- és biztonságpolitikai stratégiáinak a változásaival,² Oroszország revizionista célkitűzéseinek a cseh külpolitikára gyakorolt hatásával,³ továbbá a V4-es kontextusban a nemzetközi kapcsolatok egyes területeivel foglalkoztak,⁴ míg a belpolitikai aspektusok jóval kevesebb figyelmet kaptak.⁵

A jelen tanulmány ezért a cseh külpolitika⁶ belpolitikai dimenzióját mutatja be, amelyet eddig csak részlegesen vizsgált a hazai politikatudomány.⁷ Célja a cseh külpolitika-kutatás eredményeinek szintetizálása és bemutatása a külpolitika-elemzés megközelítése alapján, amely egyes államok külpolitikáját különböző érdekű és cselekvőképességű aktorok tetteinek eredőjeként fogja fel⁸. A kutatás két kérdésre keresi a választ. Egyrészt megvizsgálja, hogy milyen külpolitikát érintő konfliktusok jellemezték a cseh politikai elitet, kiemelten kezelve a stratégiai irányultsággal és a külpolitika gyakorlásának jogával kapcsolatos ellentéteket. Másrészt taglalja, hogy a jelentősebb konfliktusok hogyan befolyásolták Csehország nemzetközi szerepvállalását.

A jelen értekezés Michal Kořannak a Prágai Nemzetközi Tanulmányok Intézetének 2008 és 2018 között megjelent elemző évkönyveiben is alkalmazott megközelítése alapján három lépésben veszi górcső alá a belföldi aktoroknak a külpolitikára gyakorolt hatását.⁹ Először bemutatja, hogy a vizsgált időszakban mi jellemezte a külpolitika-alkotás alkotmányos és intézményes keretrendszerét, majd az elnökök és a fontosabb pártok külpolitikai irányultságát és azok változásait ismerteti. Végezetül vizsgálja a kulcsszereplők közötti hatalmi viszony alakulását, amelynek kapcsán Cristian Cantir és Juliet Kaarbo tipológiája alapján négy viszonylatot vesz figyelembe:

- a kormány tagjainak véleménykülönbségeit;
- az őket kiszolgáló bürokrácia konfliktusait;
- a kormány és a köztársasági elnök ellentéteit;
- a kormány és a parlament szembenállásait.¹⁰

A tanulmány műfaja szerint egy narratív szakirodalmi összefoglaló, tehát új empirikus eredmények közlése helyett a cseh szakemberek elemzéseire épít. A téma szempontjából releváns angol és cseh nyelvű tudományos közlemények összegyűjtése manuálisan történt. Először áttekintettem a *Central and Eastern European Online Library* adatbázisában tárolt, Csehországban kiadott társadalomtudományi folyóiratok archívumát és a cseh külpolitikai agytrösztök (AMO, EUROPEUM, ÚMV) kiadványait. Ezt követően kulcsszavas kereséssel és a cseh forrásokból összegyűjtött közlemények hivatkozási hálójának az elemzésével további, zömmel angol nyelvű forrásokat azonosítottam be. A kutatás a független Csehország megszületésétől (1993. január 1.) a Miloš Zeman elnök második

mandátuma lejártáig (2023. március 8.) tartó harmincéves időszakban a külpolitikát befolyásoló főbb belföldi összefüggéseket mutatja be.

A dolgozat megállapítja, hogy 1993 és 2023 között az ország stratégiai irányultságát illetően a cseh politikai elitet nagyfokú egyetértés jellemezte: folyamatosan többségben voltak azok, akik Prága aktív nemzetközi részvételére és az európai kapcsolatok elsődlegességére alapozták a tevékenységüket. A kormányzó pártok, a külügyekhez kapcsolódó portfóliójú minisztériumok, valamint a kormányok és az elnökök konfrontációi zömmel hatásköri konfliktusokra vezethetők vissza – amelyekre a cseh alkotmány és a minisztériumok feladat- és jogköreit taglaló ún. hatásköri törvény pontatlan megfogalmazásai adtak lehetőséget. Ezért a különböző politikai erők aktuális belföldi hatalmi egyensúlya határozta meg azt, hogy a kormány, és azon belül is a külügyminisztérium, milyen mértékben tudta meghatározni az ország külpolitikáját.

A tanulmány a következőképpen épül fel: az első rész bemutatja a cseh külpolitikát formáló intézményi szereplők jogköreit és azok gyakorlati érvényesülését. A második a politikai elit külpolitikai orientációjának a változásaira tér ki. A harmadik rész a külkapcsolatok formálásában részt vevő intézmények közötti fontosabb konfliktusokat, valamint azoknak a cseh külpolitika irányvonalára gyakorolt hatását tárgyalja. A záró rész összefoglalja a fő trendeket, és amellet érvel, hogy az európai fókuszú aktív külpolitikát a cseh külpolitika alapelemének kell tekinteni.

A cseh külpolitika intézményi szereplői

A kétkamarás parlament

A Cseh Köztársaság parlamentáris demokrácia, amely többnyire annak a konszenzusos modelljére épül. A cseh parlament két, közvetlenül választott kamarából áll: a képviselőházból (*Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky*) és az 1996-ban létrehozott szenátusból (*Senát Parlamentu České republiky*), amelyek közül az elsőnek lényegesen erősebb jogkörei vannak.¹¹ A parlament három módon vesz részt a külpolitika alakításában: a jogalkotói jogkörei révén formálja a cseh alkotmányos és politikai rendszert; nyilvános platformot ad a külpolitikai vitáknak és tárgyalásoknak; valamint a jogkörei és a szakbizottságai által befolyást gyakorol a kormány külpolitikájára.¹²

Bár a külpolitika elsősorban a végrehajtó hatalom feladata, a cseh parlament fontos jogkörökkel rendelkezik, elsősorban védelem- és biztonságpolitikai kérdésekben. Mindkét kamara háromötödös többségének jóváhagyása szükséges a nemzetközi szerződések ratifikációjához, a hadiállapot bevezetéséhez, a közös védelmi kötelezettség (pl. NATO 5. cikkely) ellátásához, valamint egyszerű többség kell a hadsereg tartós külföldi bevetéséhez és idegen haderő csehországi állomásoztatásához. Emellett a kormány számára az alkotmány előírja, hogy rendszeresen számoljon be a parlamentnek a nemzetközi szervezetekben végzett munkájáról és a két- vagy többoldalú szerződésekből eredő cseh kötelezettségekről. Végezetül a képviselőház határozza meg – a költségvetésen keresztül – a cseh diplomácia pénzügyi mozgásterét.¹³

A köztársasági elnök

A cseh külpolitika elemzésekor élesen el kell különíteni a köztársasági elnök formális, azaz a jogköreiből eredő hatalmát az informális befolyásától. Az alkotmány szerint az államfő szimbolikusnak tekinthető, mert gyenge jogkörökkel rendelkezik. Külpolitikai szempontból a legfontosabb közülük a nemzetközi szerződések tárgyalásához és ratifikálásához való joga. A gyakorlatban azonban csak a ratifikálási folyamatban vesz részt, mert a tárgyaláshoz való jogot 1993-ban a kormányhoz delegálta.¹⁴ Emellett felkérheti az alkotmánybíróságot a nemzetközi egyezmények alkotmányosságának vizsgálatára,¹⁵ amely jogkörét önállóan gyakorolja. A hivatal viselőjét 2013-ig a parlament választotta, majd egy 2012-es alkotmánymódosítás nyomán a közvetlen választásra tértek át.

A mindenkori elnök a gyenge jogköreit azonban jelentős mértékű informális befolyással kompenzálja, amely hagyomány az első Csehszlovák Köztársaságig nyúlik vissza.¹⁶ Egyrészt számos csehszlovák, illetve cseh államfő – Tomáš Garrigue Masaryktól (1918–1935) Miloš Zemanig (2013–2023) – az ország történelmének a kiemelkedő alakja volt. Masaryk és Edvard Beneš (1935–1938, 1945–1948) Csehszlovákia alapítóiként, Ludvík Svoboda (1968–1975) második világháborús hősként és az 1968-as prágai tavasz támogatójaként, Václav Havel (1989–2003) a rendszerváltás kulcsfigurájaként, Václav Klaus (2003–2013) és Zeman pedig az 1990-es évek átalakulásának meghatározó alakjaként szerzett hírnevet és elismerést. Másrészt a 20. századi elejei cseh liberalizmus gyengesége miatt a csehszlovák államfők megörökölték a korábban az osztrák császárnak kijáró tiszteletet. Ez megalapozott az elnökök monarchikus szimbolikájának, amelyet például a saját lobogó, az ünnepek alkalmával felhangzó fanfárok, valamint a prágai királyi kastély hivatalként és hivatalos rezidenciaként történő használata. Végezetül, már Masaryk is kihasználta a jogköreiből és a személyes befolyásából adódó hatalmi potenciálját, s ezzel megalapozta a befolyásos és válságkezelő elnökség hagyományát.¹⁷

A cseh elnökök mozgásterét tovább növelte, hogy a választók konzisztensen jobban bíztak meg bennük – a megkérdezett felnőttek több mint fele –, mint a kormányban, a képviselőházban vagy a szenátusban, amelyeknek jellemzően 50 százalék alatt volt a bizalmat szavazók aránya¹⁸ – e trend alól csak Zeman elnökségének utolsó két éve jelentett kivételt. Ráadásul a közvetlen elnökválasztás 2012-es bevezetését követően az államfők a korábbinál jelentősebb demokratikus legitimációra tettek szert – így azt Zeman már hivatkozási alapként használta a saját külpolitikai elképzelései megvalósítása során.¹⁹

Végül, de nem utolsósorban megemlítendő, hogy az elnöki ambíciók megvalósítását segítette az alkotmány pontatlan megfogalmazása is, amely lehetőséget biztosított arra, hogy az államfő komoly befolyást gyakoroljon a kormány külpolitikájára. Ugyanis nem írta elő, hogy minden esetben köteles ratifikálni a letárgyalt nemzetközi szerződéseket és kinevezni a javasolt nagyköveteket,²⁰ s ezzel lehetőséget adott arra, hogy az elnök a beleegyezését megtagadja vagy feltételekhez kösse.

A kormány

A cseh külpolitika legfontosabb kollektív szereplője a kormány, amely hivatalosan meghatározza annak irányát, és felelős a végrehajtásáért.²¹ A 2/1969. sz. ún. hatásköri törvény sorolja fel a minisztériumokat, a központi közigazgatás szerveit, valamint azok feladat- és jogköreit. A cseh központi közigazgatás struktúráját – a magyarországi gyakorlattól eltérően – a vizsgált időszakban nagyfokú állandóság jellemezte. Intézmények megszüntetése, összevonása, létrehozása, átnevezése vagy a hatásköreik érdemi módosítása ritkaságnak számított, és – két kivétellel – az 1990-es évek gazdasági átmenetének a levezényléséhez volt köthető. A törvény szerint külügyi kompetenciával négy szerv rendelkezett:

- a Cseh Köztársaság Kormányhivatala (*Úřad vlády České republiky*), amely a cseh jogrendben nem minisztérium, hanem központi közigazgatási szerv, és miniszterelnök és a kormány általános szervezeti háttere;
- a Cseh Köztársaság Külügyminisztériuma (*Ministerstvo zahraniční věci České republiky*), amely a külpolitika meghatározásáért és koordinálásáért felelős;
- a Cseh Köztársaság Honvédelmi Minisztériuma (*Ministerstvo obrany České republiky*), amely a biztonság- és védelempolitikáért felel;
- valamint a gazdaságdiplomáciáért felelős Ipari és Kereskedelmi Minisztérium (*Ministerstvo průmyslu a obchodu*, MPO).²²

A kormányt a külpolitikája végrehajtásában három tényező korlátozta:

- A cseh kormányok gyenge képviselőházi támogatottsággal rendelkeztek, ami megnehezítette a parlamenti jóváhagyáshoz kötött lépések meghozatalát. Az alkotmány számos döntéshez a parlament többségének vagy háromötödének a támogatását írta elő, amellyel a vizsgált időszak kormányai ritkán rendelkeztek. Az 1993 és 2023 közötti 16 kormány közül hat kisebbségi, kettő technokrata ügyvivő volt, továbbá négy rendelkezett tíz főnél alacsonyabb képviselőházi többséggel.²³ Ráadásul még a saját pártjuk képviselőinek a támogatásában sem lehettek biztosak. Egy kutatás szerint ugyanis az 1992 és 2017 között történt szavazások közül 9,6–15,9 százalék között volt azoknak az aránya, amelyeken a képviselők a frakcióvezetőiktől eltérően voksoltak.²⁴
- Mérséklő szerepet játszottak a koalíciós pártok közötti nézeteltérések is. A kormány minden határozatát, köztük a külpolitikai döntéseket, az összes tagja egyszerű többségével hozta, és a miniszterelnöknek ugyanúgy csak egy szavazata volt, mint minisztereinek.²⁵ Mivel 1993 és 2023 között tíz kormányt alkotott legalább három párt koalíciója, a külpolitikai döntéseket nemcsak a más portfóliójú, hanem gyakran az eltérő pártállású minisztereknek is támogatniuk kellett.²⁶ Ráadásul a külpolitikával kapcsolatos pozíciókat (miniszterelnök, külügyminiszter, védelmi miniszter) legalább részlegesen mindig felosztották a koalíciós partnerek között (1. táblázat).
- A kormány külpolitikai tevékenységét befolyásolta a köztársasági elnök önálló diplomáciai programja és parlamenti támogatása.

1. táblázat²⁷
Csehország elnökei, kormányfői, külügy- és védelmi miniszterei
(1993. január 1.–2023. március 8.)

Elnök (időszak korábbi párt- állás)	Kormány	Miniszterelnök (időszak pártállás)	Külügyminiszter (időszak pártállás)	Védelmi miniszter (időszak pártállás)
Václav Havel (1993.01.02.– 2003.01.02. független)	Klaus I.**	Václav Klaus (1993.01.01.–1998.01.02. ODS)	Josef Zieleniec (1993.01.01.– 1997.10.23. ODS)	Antonín Baudyš (1993.01.01.– 1994.09.21. KDU–ČSL)
				Vilém Holáň (1994.09.21.– 1996.07.04. KDU–ČSL)
	Klaus II.**		Jaroslav Šedivý (1997.11.08.– 1998.01.02. ODS*)	Miloslav Věbořný (1996.07.04.– 1998.01.02. KDU–ČSL)
	Tošovský	Josef Tošovský (1998.01.02.–1998.07.17. független)	Jaroslav Šedivý (1998.01.02.– 1998.07.17. független)	Michal Lobkowicz (1998.01.02.– 1998.07.17. US)
	Zeman	Miloš Zeman (1998.07.22.–2002.07.12. ČSSD)	Jan Kavan (1998.07.22.– 2002.07.12. ČSSD)	Vladimír Věchý (1998.07.22.– 2001.05.04. ČSSD)
Václav Klaus (2003.03.07.– 2013.03.07. ODS)	Špidla**	Vladimír Špidla (2002.07.15.–2004.08.04. ČSSD)	Cyril Svoboda (2002.07.15.– 2006.08.16. KDU–ČSL)	Jaroslav Tvrdík (2001.05.04.– 2003.06.09. ČSSD)
	Gross**	Stanislav Gross (2004.08.04.–2005.04.25. ČSSD)		Miroslav Kostelka (2003.06.09.– 2004.08.04. ČSSD)
	Paroubek**	Jiří Paroubek 2005.04.25.–2006.08.16. ČSSD)		Karel Kühnl (2004.08.04.– 2006.09.04. US–DEU)

* Az adott miniszter nem volt tagja az őt a kormányba delegáló pártnak

** Koalíciós kormány

Csehország elnökei, kormányfői, külügy- és védelmi miniszterei
(1993. január 1.–2023. március 8.)

Elnök (időszak korábbi párt- állás)	Kormány	Miniszterelnök (időszak pártállás)	Külügyminiszter (időszak pártállás)	Védelmi miniszter (időszak pártállás)
Václav Klaus (2003.03.07.– 2013.03.07. ODS)	Topolánek I.	Mirek Topolánek (2006.09.04.–2009.05.08. ODS)	Alexandr Vondra (2006.09.04.– 2007.01.09. ODS*)	Jiří Šedivý (2006.09.04.– 2007.01.09. ODS*)
	Topolánek II.**		Karel Schwarzenberg (2007.01.09.– 2009.05.08. SZ*)	Vlasta Parkanová (2007.01.09.– 2009.05.08. KDU–ČSL)
	Fischer***	Jan Fischer (2009.05.08.–2010.07.13. független)	Jan Kohout (2009.05.08.– 2010.07.13. ČSSD*)	Gustav Slamečka (2009.05.08.– 2010.07.13. ODS*)
	Nečas**	Petr Nečas (2010.07.13.–2013.07.10. ODS)	Karel Schwarzenberg (2010.07.13.– 2013.07.10. TOP 09)	Alexandr Vondra (2010.07.13.–2012.12.07. ODS)
				Karolína Peake (2012.12.12.–2012.12.20. LIDEM)
				Petr Nečas (2012.12.21.–2013.03.18. ODS)
				Vlastimil Pícek (2013.03.19.–2013.07.10. LIDEM*)
Miloš Zeman (2013.03.08.– 2023.03.08. ČSSD, SPO)	Rusnok***	Jiří Rusnok (2013.07.10.–2014.01.29. független)	Jan Kohout (2013.07.10.– 2014.01.29. független)	Vlastimil Pícek (2013.07.10.– 2014.01.29. független)
	Sobotka**	Bohuslav Sobotka (2014.01.29.–2017.12.13. ČSSD)	Lubomír Zaorálek (2014.01.29.– 2017.12.13. ČSSD)	Martin Stropnický (2014.01.29.– 2017.12.13. ANO)
	Babiš I.	Andrej Babiš (2017.12.13.–2021.12.17. ANO)	Martin Stropnický (2017.12.13.– 2018.06.27. ANO)	Karla Šlechtová (2017.12.13.– 2018.06.27. ANO*)

* Az adott miniszter nem volt tagja az őt a kormányba delegáló pártnak

** Koalíciós kormány

*** Szakértői és ügyvivő kormány

Csehország elnökei, kormányfői, külügy- és védelmi miniszterei
(1993. január 1.–2023. március 8.)

Miloš Zeman (2013.03.08.– 2023.03.08. ČSSD, SPO)	Babiš II.**	Andrej Babiš (2017.12.13.–2021.12.17. ANO)	Jan Hamáček (2018.06.27.– 2018.10.16. ČSSD)	Lubomír Metnar (2018.06.27.– 2021.12.17. ANO*)
			Tomáš Petříček (2018.10.16.– 2021.04.12. ČSSD)	
			Jan Hamáček 2021.04.12–21. ČSSD)	
			Jakub Kulháněk (2021.04.21.– 2021.12.17. ČSSD)	
	Fiala**	Petr Fiala (2021.12.17.– ODS)	Jan Lipavský (2021.12.17.– Kalózok)	Jana Černochová (2021.12.17.– ODS)

* Az adott miniszter nem volt tagja az őt a kormányba delegáló pártnak

** Koalíciós kormány

Ebbe a témakörbe tartozik az is, hogy a közszolgálatról szóló 234/2014-es törvény a közigazgatás napi politikától való mentesítése érdekében szigorította, hogy milyen okokból lehet felmondani a köztisztviselőknek (státní zaměstnanec). Az új rendelkezés szerint az állami alkalmazottakat csak súlyos kötelezettségszegés, törvénysértés, egészségügyi alkalmatlanság, az uniós állampolgársága elvesztése vagy az alapvető képzési feltételek nem teljesítése esetén lehet elbocsájtani (72. és 74. cikkely),²⁸ ami biztosította a feladatok ellátásának a folyamatosságát, és lehetetlenné tette a kormányváltásokat követő politikai alapú személycseréket.

A cseh politikai elit külpolitikai orientációja

A cseh elnökök, kormánytagok és parlamenti képviselők (röviden: a politikai elit) külpolitikai orientációját négy alapvető kérdéshez való hozzáállásuk határozta meg:

- az európai integráció,
- NATO és a transzatlanti kapcsolatok,
- a nemzeti szuverenitás és autonómia mértéke,
- a demokrácia és az emberi jogok nemzetközi képviselete.²⁹

E négy szempont alapján Petr Drulák a cseh elit négy külpolitikai orientációját határozta meg: atlantista, européer, internacionalista és szuverenista (2. táblázat).³⁰

2. táblázat³¹

A cseh elit külpolitikai irányvonalai Petr Drulák tanulmányai alapján

	Atlantista	Européer	Internacionalista	Szuverenista
Priorizált nagyhatalom	USA	Németország	nincs	nincs
Az együttműködés legfontosabb fóruma	NATO	EU	ENSZ	V4
A demokrácia és az emberi jogok támogatása	az USA-val partnerségben	az EU-n keresztül	az ENSZ-en keresztül	nem fontos
Képviselői	Václav Klaus elnök, ODS (1990-es és 2000-es évek)	Miloš Zeman elnök, ANO, ČSSD, ODS (2010-es évek), KDU-ČSL (2010-es évek), STAN, TOP 09	Václav Havel elnök, KDU-ČSL (1990-es és 2000-es évek), KSČM (2010-es évek), SZ	KSČM (1990-es és 2000-es évek), SPD, Úsvit

Az atlantisták számára az Amerikai Egyesült Államok és a transzatlanti relációk az elsődlegesek. A fő céljuk a Washingtonnal való bilaterális kapcsolatok és a NATO erősítése. Kritikusak azokkal az európai törekvésekkel szemben, amelyek eláshatják az USA és a NATO elsőbbségét vagy feszültséget szülhetnek az európaiak és az USA között. Ezért ellenzik az európai integráció mélyítését, különösen a közös biztonság- és védelempolitika terén, de támogatják az EU bővítését.³² A demokrácia és az emberi jogok globális támogatását az Egyesült Államokkal partnerségben képzelik el.³³ Drulák ide sorolta Václav Klaust és a Polgári Demokratikus Pártnak (*Občanská demokratická strana*, ODS) a 2010-es évekig követett többségi irányvonalát.³⁴

Az európeerek viszont az európai partnerekkel, különösen a Franciaországgal és Németországgal való jó viszonyt tekintik kiemelt fontosságúnak, valamint egyaránt elkötelezettek az EU bővítése és mélyítése mellett. Emellett nyíltan kritizálják az Egyesült Államokat, ha annak a külpolitikája szembemegy az érdekeikkel.³⁵ A demokrácia és az emberi jogok minél szélesebb körűvé válását az EU támogatásában kívánják elősegíteni.³⁶ Drulák szerint a vizsgált időszakban ezt az irányvonalat követte Zeman elnök³⁷ és cseh parlamenti pártok többsége, a legkövetkezetesebben a Cseh Szociáldemokrata Párt (*Česká strana sociálně demokratická*, ČSSD).³⁸

Az internacionalisták számára a transzatlanti és az európai kapcsolatok egyaránt fontosak. Az USA és az európai nagyhatalmak érdekellentéte esetén próbálnak kitérni az állásfoglalás elől.³⁹ Az EU- és NATO-csatlakozás elérése után megnőtt a szemükben az ENSZ jelentősége, amelynek fontos szerepet szánnak az emberi jogok és a demokrácia terjesztésében.⁴⁰ Drulák műveiben e kategóriába sorolta Havel elnököt,⁴¹ az 1990-es és a 2000-es évek kereszténydemokratáit (*Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová*, KDU-ČSL), a Zöld Pártot (*Strana zelení*, SZ)⁴² és az 2010-es évek kommunistáit (*Komunistická strana Čech a Moravy*, KSČM).⁴³

A szuverenisták pedig a nemzetközi szervezetekhez való csatlakozás, főleg az EU- és a NATO-tagság ellenzői. A csatlakozás óta az irányzat keményvonalasai e szervezetek elhagyására törekednek, míg a mérsékeltek a tagállamok autonómiájának a megvédésére összpontosítanak.⁴⁴ A szuverenisták a nemzetközi szervezetek helyett a bilaterális kapcsolatokra és a regionális együttműködésekre helyezik a hangsúlyt.⁴⁵ E csoportba a szélsőjobb pártjai (*Úsvit*; *Svoboda a přímá demokracie*, SPD) és az 1990-es és 2000-es évek kommunistái tartoznak.⁴⁶

Drulák tipológiájára alapozva Vít Hloušek és Petr Kaniok két dimenzió alapján nyolc külpolitikai orientációt különböztettek meg. Az egyik dimenzió arra vonatkozott, hogy az adott szereplők szerint az országnak aktívan részt kell-e vennie a nemzetközi politikában (internacionalisták), vagy csak a belső problémákkal foglalkozzon (izolacionalisták). A másik dimenzió azt fejezte ki, hogy milyen hatalmi centrum(ok) felé kellene gravitáljon az ország. Ez alapján megkülönböztettek atlantistákat, európeereket, általános multilateralistákat és Kelet-pártiakat. Az első két kategória meghatározása megegyezett a druláki megközelítéssel. Azonban míg ő az internacionalizmust a nyugati irányultsággal azonosította, addig Hloušek és Kaniok meghatározásában a multilateralizmus egy gyenge és általános nemzetközi elköteleződést jelentett, amelynek a középpontjában az ENSZ állt. A Kelet-pártiság alatt a szerzőpáros az orosz- és Kína-barátságot értette (3. táblázat).⁴⁷

3. táblázat⁴⁸

A cseh elit külpolitikai irányvonalai Vít Hloušek és Petr Kaniok tanulmányai szerint

		Megközelítés	
		<i>Internacionalizmus</i>	<i>Izolacionalizmus</i>
Irányvonal	<i>atlantista</i>	atlantista internacionalizmus (ODS [kisebbségi pozíció])	atlantista izolacionalizmus
	<i>európeér</i>	európai internacionalizmus (ČSSD, KDU–ČSL, KSČM [2002], ODA, ODS [többségi pozíció], US–DEU, TOP 09)	európai izolacionalizmus (KSČM [2006])
	<i>multilateralista</i>	multilateralista internacionalizmus	multilateralista izolacionalizmus (KSČM [1990–1998])
	<i>keleti (2010-es évektől)</i>	keleti internacionalizmus (Zeman elnök, KSČM [2010–2021], SPD, Úsvit)	keleti izolacionalizmus

A némileg eltérő kategorizálásból, valamint a választási programokra vonatkozó empirikus vizsgálataikból eredően a szerzőpáros két, Drulákékétól eltérő megállapításra jutott az 1990 és 2022 közötti időszak kapcsán.⁴⁹ Egyrészt, Hloušek és Kaniok szerint a cseh politikai elit domináns külpolitikai orientációja az európai internacionalizmus volt, s azt követte a kormányra sohasem került szélsőjobb (Úsvit, SPD) és szélsőbalon (KSČM) kívül az összes párt. A vizsgálatukból az derült ki, hogy még a hagyományosan atlantistának tartott ODS választási programjaiban is több volt az európai internacionalizmusra

utaló mondat, mint az atlantista internacionalista kijelentés.⁵⁰ Ez az 1990-es és 2000-es évek vonatkozásában ellentmond Drulák és szerzőtársai – empirikus elemzéssel alá nem támasztott – megállapításainak,⁵¹ de megegyezik a 2010-es évekkel kapcsolatos empirikus kutatási eredményeikkel.⁵²

Másrészt a két kutatócsoport eltérően ítélte meg a nemzetközi rend változásainak a cseh politikai elitre gyakorolt hatását. Az orosz revizionizmus megjelenése és Kína felemelkedése arra készítette Hloušekéket, hogy külön irányvonalat határozzanak meg a két hatalommal közelebbi kapcsolatokra vágyó politikai erők esetében,⁵³ míg Drulák a későbbi kutatása során sem módosított a Nyugat hegemoniája idején készült tipológiáján.⁵⁴ Ezért ő a cseh „keleti nyitás” politikáját hirdető Zeman elnököt, a szélsőbalt és a szélsőjobb az egyéb külpolitikai preferenciáik alapján eltérő kategóriákba sorolta be.

Amennyiben eltekintünk a felsorolt különbségektől, a hivatkozott kutatások alapján a cseh politikai elit külpolitikai irányultságának az 1993 és 2023 közötti trendjeiről a következő megállapítások tehetők. Egyrészt, hogy a külpolitika sohasem tartozott a cseh politika kiemelt területei közé. A „fontosságát” jól mutatja, hogy a választási programok alig 7 százaléka foglalkozott nemzetközi kérdésekkel,⁵⁵ s azok jellemzően az utolsó ügyek között szerepeltek. A 2006-os képviselőházi választási kampányban például egyetlen külpolitikai téma sem merült fel – még az európai alkotmányról akkoriban folyó vita sem.⁵⁶

Másrészt, a cseh külpolitika fősodranak az európai hatalmakat és az EU-t előnyben részesítő európeér irányvonal tekinthető. A parlamenti pártok többsége mindig ezt képviselte, és a választási programok külpolitikai állásfoglalásainak a kétharmada is e kategóriára utalt.⁵⁷ Az EU- és a NATO-csatlakozást követően a mérsékelt pártok körében egyre nőtt ennek az irányvonalnak a népszerűsége – az atlantista és az internacionalista/multilateralista álláspont kárára. Megjelentek a karakteresen európeér beállítottságú pártok (TOP 09, STAN), és ugyanabba az irányba mozdult el a korábban számos atlantistát a soraiban tudó ODS is. Azonban az ODS esetében az európai hangsúly erősödése az EU működésének a kritikájával is együtt járt a 2010-es években,⁵⁸ bár az a 2020-as évek elejére visszaszorult.⁵⁹

Harmadrészt, az ideológiai szűkös pártok külpolitikai preferenciái markánsan eltértek a cseh fősodortól. Bár a kommunista párt a vizsgált időszakban többször is irányvonalat váltott, a 2002-es választások kivételével mindig kisebbségi álláspontot képviselt.⁶⁰ Az 1990-es és a 2000-es években, a parlamenti pártok közül egyedülként, izolacionalista/szuverenista politikát hirdetett, míg a 2010-es évektől a nyugati orientációval ellentétes külpolitikát propagált, akárcsak az abban az időszakban parlamenti képviseletet szerzett szélsőjobb.

Negyedszer, mivel a nyugati orientációt és az aktív külpolitikai részvételt ellenző pártok a vizsgált időszakban egyszer sem kerültek hatalomra, ezért kormányokon és pártokon átívelő egyetértés volt abban, hogy az EU- és a NATO-tagság előnyös az ország számára, az Európai Unió megfelelő teret biztosít a cseh érdekek hatékony képviseletének, a közép-európai együttműködés fontos szerepet tölt be, a nemzetközi kereskedelmi kapcsolatok mélyítendő, a globális problémák kezelésében és megoldásában pedig aktívan részt kell venni.⁶¹

Végezetül megállapítható, hogy a cseh politikai elit külpolitikai irányultságát nagyfokú állandóság jellemezte: a nemzetközi fejlemények hatására bekövetkező hirtelen irányváltás nem volt jellemző. Az egyetlen kivétel Zeman elnökhöz fűződik, aki Oroszország 2022-es ukrajnai invázióját követően élesen szakított a korábbi oroszbarát politikájával.⁶² A kül- és belföldön egyaránt kiemelten kezelt 2015–2016-os európai migrációs válság és a 2022-ben kezdődött nyílt orosz–ukrán háború a legtöbb párt esetében legfeljebb a külpolitikai hangsúlyokon változtatott, Zemanon kívül éles váltást egyik sem hajtott végre.

Az európai migrációs válság hatására a hagyományosan enyhén euroszeptikus ODS kritikusabbá vált az EU-val szemben, az SPD nyomatékosabban kezdte követelni az EU-ból való kilépést, a KSČM pedig izolacionistább lett.⁶³ Az EU által javasolt intézkedések népszerűtlensége következtében még az akkori kormánykoalíció, a ČSSD és az ANO vezetői, akik pedig a bevándorlást eredetileg nem tekintették problémának, szintén az európai integrációt elfogadó, de az aktuális uniós irányvonallal egyet nem értő, ún. európai reformer szereppel azonosultak. Azonban míg a szociáldemokrata Bohuslav Sobotka a kommunikációjában az EU-t érintő kritikáját a tagsággal járó kötelezettségek ellátásának a hangsúlyozásával kompenzálta, addig Andrej Babiš miniszterelnöki beszédeiben domináns volt az EU-kritika, sőt alkalmi jelleggel már a szuverenitásféltség is megjelent. Zeman elnök szintén európai reformerként viselkedett.⁶⁴

Az Ukrajna elleni orosz invázió megindítását követően a cseh pártok megnyilvánulásaiban egyre hangsúlyosabbá vált a nemzetközi béke, a biztonság és az emberi jogok iránti elkötelezettség hangoztatása.⁶⁵ Ez leginkább a vezető kormánypárt, az ODS nyilatkozataiban volt tetten érhető, amely maga mögött hagyta a korábbi enyhe euroszepticismusát, és a közös európai válaszok és az értékalapú külpolitika mellett köteleződött el. A kormánypártok európai internacionalista irányvonalát az ellenzéki ANO és SPD csak belpolitikai szempontból kritizálta, amikor azt állította, hogy a kormány a csehek helyett túlságosan Ukrajnára és az ukrán menekültekre összpontosít.⁶⁶ A legkomolyabb változás Zeman elnök esetében történt, aki – ahogy arról már szó volt – élesen elfordult a korábbi oroszbarát politikájától, és teljesen azonosult a nyugati narratívával.⁶⁷

A cseh külpolitika formálójának viszonyrendszere

Kormányon belüli konfliktusok

A vizsgált időszakban a cseh külpolitika kapcsán két hatásköri konfliktus alakult ki a központi közigazgatás szervei között: a kormányhivatal és a külügyminisztérium között az Európa-politika kapcsán, valamint az utóbbi és az ipari és kereskedelmi minisztérium között a gazdaságdiplomácia terén. A 2000-es és 2010-es évek változó nemzetközi környezete ugyanis rávilágított a vonatkozó törvény pontatlan és elavult hatáskörfelosztására.

A hatásköri törvény a külügyminisztériumhoz utalta a „nemzetközi szervezetekkel és integrációs csoportokkal” kapcsolatos ügyeket,⁶⁸ amelyek közé tartoztak az Európai Uniót érintők is. Ezért a külügyminiszter felelt az európai uniós csatlakozási tárgyalásokért, és a

vezetése alatt álló intézmény látta el az általános EU-koordinációs feladatokat a csatlakozást követő első években.⁶⁹ Azonban az utóbbiak a 2004-es EU-csatlakozást követően apránként átkerültek a kormányhivatalhoz,⁷⁰ ahol az egymást váltó miniszterelnökök fokozatosan létrehoztak egy terjedelmes szakértői apparátust, amely lehetővé teszi számukra a szakminisztériumok kompetenciájába eső ügyek befolyásolását és az elnök szerepének a csökkentését.⁷¹

Mivel a cseh törvények nem fogalmazzák meg egyértelműen a kormányhivatal hatásköreit, a miniszterelnök 2007-ben egy új pozíciót hozott létre a hivatalon belül, amelynek a feladata az EU-koordináció irányítása lett. Ennek két oka volt: Csehország közelgő első uniós soros elnöki tisztsége (2009 első feléve) és a 2006-os választásokon győztes ODS koalíciós kényszere. Intézményi szempontból úgy vélték, hogy a kormány egészét szolgáló kormányhivatal hatékonyabban tud majd közvetíteni véleménykülönbségek esetén a minisztériumok között, mint a külügyminisztérium,⁷² belpolitikai tekintetben pedig a miniszterelnök az EU-politika irányításán nem akart a koalíciós partnereivel osztozkodni. Ugyanis a csak független és ODS-s miniszterekből álló első Topolánek-kormány nem szerezte meg a képviselőház többségének a támogatását, ezért koalícióra kényszerült a KDU-ČSL-lel és a Zöldekkel. Az új kormányban pedig a külügy az utóbbiak által jelölt Karel Schwarzenberghez került. Ezért az előző kormány külügyminisztere, Alexandr Vondra megkapta a frissen létrehozott Európa-politikáért felelős miniszterelnök-helyettesi tisztséget, aki a feladatai ellátásához a kormányhivatal e célból felduzzasztott apparátusára támaszkodott.⁷³

Igy tehát a kormányhivatal lett a cseh EU-koordináció felelőse, a legfőbb szerve pedig kormányzati szinten a miniszterelnök által vezetett Európai Unió Bizottság (*Výbor pro Evropskou unii*, V-EU) volt. A V-EU munkáját a kormányhivatal Európai Ügyek Részlege (*Sekce pro evropské záležitosti*, SEZ) segítette, amelynek a politikai vezetését az Európa-politikáért felelős miniszterelnök-helyettes (2007–2009), a miniszter (2009–2010, 2021–) vagy az államtitkár (2010–2021) látta el, a szakmai vezetését pedig a főigazgató. E pozíciót 2010 és 2021 között az államtitkár töltötte be. A politikai vezető volt a V-EU munkaszintű irányításának a felelőse is.⁷⁴

A hatáskör-átruházás ellenére a külügyminisztérium továbbra is fontosabb szerepet játszott a cseh EU-politika alakításában, mint egy átlagos szakminisztérium. A közös kül- és biztonságpolitikán kívül ugyanis a külügy felelt az uniós fejlesztéspolitikáért, a külső gazdasági kapcsolatokért, a szankciós politikáért és a keleti partnerségéért, valamint befolyást gyakorolt a migrációs politikát, a kereskedelmi kapcsolatokat és az európai integráció általános irányát érintő cseh álláspontra is.⁷⁵

A külügyminisztérium meggyengülése azonban konfliktusokkal járt. A 2010-es parlamenti választások után felállt kormány működését ugyanis végigkísérte Petr Nečas kormányfőnek (ODS) és Karel Schwarzenberg (TOP 09) külügyminiszternek az európai uniós ügyek kapcsán kialakult ellentéte. A két vezető eltérő álláspontot képviselt az EU fiskális paktuma és az Európa-politikáért felelős államtitkári (*Státní tajemník pro evropské záležitosti*) poszt ügyében. Schwarzenberg jogkörvesztésre hivatkozással ellenezte a kormányhivatalon belül létrejött új pozíciót, ezért a saját helyettesét kinevezte európai

uniós ügyekért felelős államtitkárnak (*Státní tajemník pro Evropskou unii*). Bár a két államtitkár kidolgozott egy mindkét fél számára elfogadható munkarendet (pl. munkaszinten közösen vezették a V-EU-t), a hasonló nevű és feladatkörű pozíciók egymás mellettsége azonban több konfliktushoz és fennakadáshoz vezetett.⁷⁶ A konkurens pozíciók közötti feszültségek csak az új kormány idején szűntek meg, amikor a miniszterelnököt és a külügyminisztert is ugyanaz a párt, a ČSSD delegálta.

A cseh külpolitika első harminc évének a másik jelentős kormányon belüli konfliktusa a gazdaságpolitikához kapcsolódott. A hatásköri törvény értelmében a területért a külügyminisztérium és az MPO együtt felelt. Ugyanakkor a törvény nem határozta meg egyértelműen, hogy a gazdaságdiplomácia mely aspektusaiért melyik intézmény a felelős, s ez a 2000-es évek végétől, a gazdaságdiplomácia jelentőségének a növekedésével egyre több hatásköri vitát szült közöttük. A terület ugyanis 1999-től kettős irányítás alatt állt: a nagykövetségek kereskedelmi és gazdasági osztályainak a szakmai irányítását az MPO látta el, de a szakdiplomáták a külügyhöz tartozó nagykövetek alárendeltségében tevékenykedtek.⁷⁷ E kettős irányítási rendszert mindkét minisztérium meg szeretne volna szüntetni, de egyik sem volt hajlandó lemondani a saját hatásköreiről.⁷⁸

A kormányzati megszorítások miatt a külügyminisztérium 2011-ben felmondta az MPO-val kötött 1999-es megállapodást, felszámolta az általa a külképviseléseken fenntartott kereskedelmi és gazdasági osztályokat, s az embereit a saját diplomátaival helyettesítette.⁷⁹ A kormány és a magánszektor képviselőit tömörítő Cseh Kereskedelmi és Beruházási Tanács (*Česká rada pro obchod a investice*) nyomására azonban a két minisztérium két évre szóló megállapodást kötött a cseh vállalatok gazdasági érdekeinek a támogatásáról – annak a területi és tematikus prioritásai meghatározása nélkül. A megegyezés értelmében a külügyminisztérium és a nagykövetségei tárgyaltak a fogadó állam hatóságaival, míg az MPO és az általa felügyelt CzechTrade foglalkozott a vállalatok közötti közvetítéssel. Ha egy országban nem volt a szervezetnek irodája, akkor az alapfeladatait a nagykövetség látta el.⁸⁰ Bár a megállapodás enyhítette a két minisztérium konfliktusát, az a Nečas-kormány hivatali ideje végéig folytatódott. Ugyanis a két év késés után az Ipari és Kereskedelmi Minisztérium által bemutatott új cseh exportstratégiát szakmai és eljárásrendi okok miatt a külügyminisztérium ellenezte, és saját programdokumentumot dolgozott ki, ami hozzájárult a párhuzamosságok továbbéléséhez.⁸¹

Az intézményi feszültségek csökkenése az ügyvivő Rusnok-kormány alatt kezdődött meg, és a 2014-ben, a Sobotka-kormány alatt kötött keretmegállapodást követően vált tartóssá. Ebben jelentős szerepet játszott, hogy a két rivális minisztérium vezetője a ČSSD-ből került ki. A megállapodás érdekében egységes exporttámogató hálózatot hoztak létre az általuk működtetett külföldi központokból, amely csökkentette köztük lévő polarizációt. Továbbá közösen térképezték fel a globális exportpiacokat és a kiaknázatlan potenciállal rendelkező ágazatokat, valamint közös képzéseket szerveztek a gazdaságdiplomáciával foglalkozó szakembereknek.⁸²

A kormány és a parlament viszonya

Bár a cseh kormányok sokszor gyenge képviselőházi támogatottsága lehetőséget biztosított volna a parlamentnek arra, hogy önálló, a kormánnyal konfliktust is vállaló aktor-ként működjön, az a gyakorlatban ritkán élt vele. A szakirodalom ezt a külpolitikai ügyek iránti, az előző fejezetben már említett alacsony érdeklődéssel szokta magyarázni. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a parlament egyes kiemelt kérdésekben nem tudott érdemi nyomást gyakorolni a kormányra. Azon esetek, amelyeket a kormány a törvényhozó testület miatt nem volt képes megvalósítani, két csoportba oszthatók. Az egyikbe tartoznak azok az ügyek, amelyekhez a kormány nem tudta megszerezni a parlament többségének támogatását, a másikba pedig azok, amikor a kormánypártokon belüli nézeteltérések miatt maradt el a kormány által letárgyalt szerződések jóváhagyása. Ez utóbbiak oka a cseh képviselőházra jellemző alacsony frakciófegyelem, amely jellemzően a heterogén külpolitikai preferenciákkal rendelkező koalíciók idején jelentett alkalmi problémát.

Az első esettípusra példa a cseh katonák külföldi részvételének a kérdése. 2007-ben, az akkor az ellenzék vezető erejét jelentő ČSSD azt kérte a kormánytól, hogy dolgozzon ki egy, a katonák külföldi szerepvállalására vonatkozó közép- vagy hosszú távú tervet. A kormány azonban a kérést figyelmen kívül hagyta, amikor a 2009-re vonatkozó missziós tervet elkészítette, majd jóváhagyásra benyújtotta. A tervezet a külföldön állomásozó katonák számának a növelésével is számolt. Mivel a kormánypártok által uralt szenátus azt az eredeti, tehát a ČSSD által kért változtatások nélküli formában hagyta jóvá, a képviselőház nem fogadta el. Ezért a kormánynak a kompromisszumos megoldás megszületéséig egy 60 napra szóló átmeneti misszióhosszabbításról kellett rendelkeznie.⁸³

A kormánykoalíció pártjain belüli feszültségeket az amerikai radarbázis telepítéséhez szükséges szerződések módosítása példázza. Bár a szükséges változtatások ratifikációját a kormány beterveztette a parlamentnek, azt később visszavonta, mert attól tartott, hogy a képviselőház elutasítja azt.⁸⁴ A másik jelentős vitát kiváltó megállapodást, a Lisszaboni Szerződést pedig több mint egy év késéssel hagyta jóvá a parlament mindkét háza.⁸⁵

A kormány és az elnök konfliktusai

A vizsgált időszakban mindhárom cseh államfő kihasználta az informális befolyását, valamint azt, hogy a parlament és a kormány beleegyezése nélkül nyilatkozhatott és vehetett részt külföldi látogatásokon, így aktív és a kormánytól meglehetősen autonóm külpolitikai tevékenységet folytatott.⁸⁶ Ez a függetlenségük több kérdésben is a kormánnyal való nézeteltérésekhez vezetett. Václav Havel elnök 2003-ban nyíltan támogatta az Egyesült Államok iraki beavatkozását, miközben a kabinet óvatos álláspontot képviselt; Václav Klaus rendszeresen kritizálta az Európai Uniót, és fogalmazott meg a kormánynak ellentmondó véleményt az EU-politika terén; Miloš Zemannak pedig a kormány külpolitikájától eltérő diplomáciai tevékenysége Kínával és Oroszországgal kapcsolatban nyilvánult meg.⁸⁷

Az elnök és a kormány gyakran eltérő preferenciái ellenére a köztük kialakult nézeteltérések mögött általában az aktuális és jelentős külpolitikai eseményekhez való eltérő hozzáállásuk állt. Az elnök olyankor tudott csak komoly szerepre szert tenni, amikor egy belsőleg megosztott, kisebbségi vagy ügyvezető kormány volt hatalmon.⁸⁸ Egy gyenge kormány ugyanis több lehetőséget biztosított az elnöki aktivizmusra – például a kormány irányvonalának és a kinevezéseknek a befolyásolásán keresztül. Erre példa a második Klaus-kormány és Havel elnök kapcsolata, valamint Zemannak 2016–2017-ben a Sobotka-kormányra és a második Babiš-kormányra gyakorolt befolyása.⁸⁹ Az elnökök külpolitikai súlya azonban az ügyvezető kormányok idején érvényesült a legjobban. Az, hogy a Fischer-kormány politikai bázis nélkül volt kénytelen működni, Klausnak módot adott arra, hogy feltételekhez kösse a már a parlament mindkét háza által ratifikált Lisszaboni Szerződés aláírását. Ezért a miniszterelnöknek az Európai Tanács következő ülésén egy homályos ígértet kellett szereznie, amely lehetővé tette, hogy az elnök arcvesztés nélkül lássa el kézjeggyel az európai uniós megállapodást.⁹⁰ Zeman viszont a képviselőház támogatását nélkülözni kényszerült Rusnok-kormányon keresztül tudta érvényesíteni a saját preferenciáit, ugyanis a kormány tagjainak többsége a saját pártjából került ki, akik a külpolitikájukban az elnök irányvonalához igazodtak.⁹¹

Habár az elnökök a gyenge politikai háttérrel rendelkező kabinetek idején nagyobb külpolitikai befolyással rendelkeztek, alapvetően nem voltak képesek megváltoztatni a kormány politikáját. A szerepük inkább Csehország nemzetközi megítélésének és a cseh külpolitikai napirendnek az alakításában volt jelentős.⁹² Václav Havel neve összeforrt az emberi jogok és a demokratizálódás elősegítésével, amely azóta a cseh külpolitika egyik hagyományos fókusz.⁹³ Václav Klaus tevékenysége hozzájárult a cseh euroszkepticizmus megerősödéséhez és Csehország euroszkeptikus államként történő nemzetközi megítéléséhez.⁹⁴ Miloš Zeman elsősorban a kínai befektetések ösztönzése és a cseh nagykövetség Jeruzsálembé költöztetése kapcsán volt képes jelentősen formálni a cseh külpolitikai diskurzust, bár az Oroszország elleni szankciók lazításának is a szószólója volt.⁹⁵

A cseh elnökök a miniszteri és a nagyköveti kinevezések terén is megpróbálták érvényesíteni a külpolitikai befolyásukat, de többnyire sikertelenül. 1993 és 2023 között öt alkalommal emeltek kifogást a külügyminiszter-jelöltekkel szemben, de azok közül csupán egy járt eredménnyel. Václav Havel 1998-ban ellenezte Jan Kavan külügyminiszteri kinevezését, mert a gyanú szerint a jelölt korábban együttműködött a szocialista állambiztonsággal.⁹⁶ 2006. decemberében Václav Klaus nyilvánosan kritizálta Karel Schwarzenberg kinevezésnek a tervét, és azzal érvelt, hogy a törekény cseh–osztrák kapcsolatokra tekintettel nem kellene olyan személyt jelölni a posztra, akinek közeli viszonya van Ausztriával, helytelenül állítva, hogy Schwarzenberg osztrák születésű.⁹⁷

Miloš Zeman három külügyminiszter-jelölt ellen szólalt fel. 2013-ban Lubomír Zaorálek kinevezését azért ellenezte, mert Zaorálek a 2003-as elnökválasztáson nem őt támogatta.⁹⁸ 2018-ban az országnak hónapokig nem volt külügyminisztere, ugyanis Zeman elutasította Miroslav Poche kinevezését, aki 2015-ben szimbolikus humanitárius gesztusnak minősítette a migránsok szétoztatására vonatkozó kvótajavaslatot. Az elnök ellenkezése sikeres volt, s a kormánykoalíció végül Tomáš Petříčeket javasolta a

külgyminisztérium élére. 2021-ben Zeman szintén megpróbálta elérni az akkori jelölt, Jan Lipavský lecserélését – csupán az övétől eltérő külpolitikai nézetei és az alacsony szintű egyetemi végzettsége miatt. Bár a vétója sikertelen volt, Zeman attól kezdve ignorálta a külgyminisztert, és kizárólag a miniszterelnökkel egyeztetett a külpolitika témákról.⁹⁹

A vizsgált időszakban az elnökök a nagyköveti kinevezések ügyében is többször szálltak szembe a kormánnyal. 2001-ben tíz nagykövet kinevezése volt függőben, mert Havel és Kavan külgyminiszter nem tudott megegyezni a jelöltek személyében. A helyzetet a külgyminisztérium csak az elnöknek tett engedmények árán tudta megoldani.¹⁰⁰ A legnagyobb viszhangot kiváltó eset azonban 2013-ban történt, amikor Zeman elnök két olyan, diplomáciai tapasztalattal nem rendelkező személyt akart kinevezni szlovákiai, illetve oroszországi nagykövetnek, akik a támogatói voltak az elnökválasztási kampánya során. Ennek elérése érdekében három hónapig blokkolta a Nečas-kormány jelöltjeinek a kinevezését.¹⁰¹ A kormány bukását követően Zeman győzött, mert az általa kinevezett ügyvezető Rusnok-kormány teljesítette a kérését.¹⁰²

Következtetések

A tanulmány Csehország az 1993 és 2023 közötti külpolitikáját befolyásoló belföldi körülményeket és folyamatokat mutatta be, a cseh külpolitika-kutatás eredményeinek szintetizálásával. A feldolgozott szakirodalom elemzésével a dolgozat két, egymással összefüggő kutatási kérdést igyekezett megválaszolni. Azt, hogy milyen, a külpolitikával kapcsolatos konfliktusok jellemezték a cseh politikai elitet, és azok hogyan befolyásolták Csehország nemzetközi szerepvállalását.

Az első fejezetből kiderült, hogy a jogi környezet és a politikai hagyományok következtében mind a parlament jogkörei, a kormány gyenge képviselőházi támogatottsága, mind a többpárti koalíció szükségessége és a hagyományosan befolyásos elnök külpolitikai elképzelései a kormány külpolitika-alkotási képességét korlátozó potenciállal rendelkeztek. A második rész azonban arra mutatott rá, hogy a vizsgált időszakban állandónak tekinthető külpolitika és az azt övező nagyfokú egyetértés, továbbá a nyugatos orientáció és az általános érdektelenség miatt a felsorolt tényezők nem okoztak valódi fenakadást. A cseh politikai elit többsége a fontos kérdésekben egyformán gondolkodott. Érdemi különvéleményük csak a szélsőjobb- és szélsőbaloldali pártoknak volt, de azok végrehajtó hatalomhoz 2023-ig nem jutottak. Ahogy a harmadik részben olvasható volt, a külpolitika terén jelentkező konfliktusok mögött a stratégiai ellentétek helyett a rövid távú aktuálpolitikai érdekek, valamint az alkotmány és a hatásköri törvény pontatlan megfogalmazásai álltak. Az új külpolitikai helyzetből (az uniós politika hangsúlyos szerepe a csatlakozást követően, a gazdaságdiplomácia felértékelődése, Oroszország és Kína megerősödése) adódó feladatok megjelenése hatalmi harcokat váltott ki a releváns kompetenciákkal rendelkező és gyakran eltérő politikai vezetésű aktorok között. A politikai vezetők és az általuk irányított intézmények hatalmi versengései még fokozták is egymás hatását, ezért a problémákat csak egységes politikai vezetés idején sikerült megoldani.

E megállapítások alapján a tanulmány amellet érvel, hogy a cseh külpolitika elemzésekor az aktív nemzetközi szerepvállalásra építő és az Európai Uniót középpontba helyező, ún. európai internacionalista külpolitikai irányvonalból kell kiindulni, amelytől egyetlen kormány sem tud rövid idő alatt jelentősen eltérni. Ennek három oka van. Egyrészt az európai internacionalizmus a cseh közéletnek több mint három évtizede a domináns külpolitikai irányvonala, amelyhez a politikai elit a mai napig ragaszkodik. Ez lehetővé teszi az EU vagy az európai hatalmak politikájának a jobbító célzatú kritikáját, ugyanakkor kizárja az európai fősodorral való nyílt szembenállást.

Másrészt az érdemi külpolitikai irányváltáshoz nem elég egy eltérően gondolkodó elnök, miniszterelnök vagy külügyminiszter, ugyanis a stratégiai fontosságú ügyekben az államfő, a kormány és a parlament egymásra van utalva. Az elnök a jogkörei alapján befolyásolni tudja a kormány összetételét (pl. amikor Zeman megghiúsította Poche kinevezését 2018-ban), és megakaszthatja a nemzetközi szerződések ratifikációját (pl. Klaus a Lisszaboni Szerződését 2009-ben). Szintén a parlament egyszerű vagy abszolút többségének a támogatására van szükség a nemzetközi szerződések elfogadásához, külföldi missziók megszervezéséhez vagy egyszerűen csak a kormány túléléséhez. Tekintettel az európai internacionalizmus domináns irányvonalára, a cseh kormányok gyenge parlamenti támogatottságára és az abszolút frakciófegyelem hiányára, a parlament könnyen ellene fordulhat egy, a hagyományos cseh külpolitika prioritásaival élesen szakító kormánynak. A második Topolánek-kormány bukásához 2009-ben elég volt csupán négy, a kabinet politikájával elégedetlen kormánypárti képviselő szavazata.

Harmadrészt, a kormány irányvonalának a drasztikus megváltoztatását akadályozhatja a köztisztviselői kar is. Mivel 2014 óta a nem politikai kinevezetteket tilos elmozdítani az állásukból azok vélt vagy valós politikai szimpátiája miatt, egy új kormány csak lassan és fokozatosan tudja a saját embereit vezető közigazgatási pozíciókba juttatni. Az európai internacionalizmus évtizedek óta meghatározó szerepe alapján feltételezhető, hogy a cseh diplomaták és minisztériumi szakemberek többsége is e külpolitikai irányvonalnak a követője. Bár a vezetők képesek lehetnek egy-egy kiemelt ügy kapcsán akár rövid távon is érdemi irányváltást okozni, az egész államapparátus stratégiai áthangolásához nemcsak néhány eltökélt politikusra, hanem időre és megbízható káderekre is szükség lenne.

A dolgozat megállapításainak a korlátját a feldolgozott cseh szakirodalom vakfoltjai jelentik. Míg az elnökök külpolitikai tevékenysége alaposan dokumentált, addig a parlamentnek és főleg az ellenzéki pártoknak a külpolitikára gyakorolt hatása kapcsán sokkal korlátozottabbak az ismereteink. Az ÚMV elemző évkönyveinek köszönhetően azt is részletesen megismerhetjük, hogy a 2007 és 2017 közötti időszakban a külpolitika különböző területein és regionális viszonylatban hogyan alakultak Csehország kapcsolatai, ám a korábbi és a későbbi évekről sokkal hiányosabb a rendelkezésre álló információ. Végezetül, sajnálatos módon, kevés olyan, egységes módszertannal készült, a kormányzati ciklusokon átívelő időszakra vonatkozó elemzés létezik, amelynek a segítségével megfelelően összehasonlíthatóak lehetnének a különböző politikai korszakok. Ezért a jövőbeli kutatásoknak érdemes lenne e hiányosságok pótlására összpontosítaniuk.

Jegyzetek

- 1 A tanulmány a Kulturális és Innovációs Minisztérium EKÖP-24-4-21-es kódszámú Egyetemi Kutatói Ösztöndíj Program – A Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.
- 2 Farkas Zsolt: „A visegrádi országok biztonságpercepcióinak bemutatása 2015–2023 között”, *Biztonságpolitikai Szemle*, 16., no. 1. (2023): 59–117; Nyilas Laura és Stepper Péter: „A visegrádi partnereink stratégiai gondolkodása I.: Csehország és Szlovákia”, *MKI Elemzések*, no. 40. (2023): 1–12.
- 3 Faragó Bence: „A cseh–orosz és a szlovák–orosz diplomáciai kapcsolatok történeti összevetése, valamint az ukrán háború adott reakcióik összehasonlító vizsgálata”, *Nemzet és Biztonság*, 17., no. 1. (2024): 4–34.; Tálas Péter: „Az orosz–ukrán háború hatása Csehországra”, *Nemzet és Biztonság*, 17., no. 2. (2024): 21–47.
- 4 Az elmúlt évekből lásd: Besenyő János: „A visegrádi országok Afrika-politikája és részvételük az afrikai békefenntartó műveletekben”, *Külügyi Szemle*, 19., no. 1. (2020): 51–79.; Csiki Varga Tamás: „Enabling Factors of Deepening the Visegrád 4 Defence Cooperation”, *Nemzet és Biztonság*, 16., no. 2. (2023): 55–77.; Holányi Ákos: „Közép-európai regionális együttműködések és kisállami érdekérvényesítés az Európai Unióban”, *Pólusok*, 5., no. 2. (2024): 38–57.; Török Virág: „A Visegrádi Csoport országainak földgázpolitikai áttekintése”, *Pólusok*, 3., no. 1. (2022): 86–107.
- 5 Garai Nikolett: „A cseh külpolitikai identitás és a visegrádi együttműködés”, *Külügyi Szemle*, 21., no. 1. (2022): 35–58.
- 6 Mivel a cseh pártok többsége az EU-politikát a külpolitika részeként kezeli, a jelen tanulmány is így tesz. Lásd: Hloušek, Vít és Kaniok, Petr: „Europe Forever? Czech Political Parties on the Orientation of Czech Foreign Policy”, *East European Politics*, 37., no. 4. (2021): 708.
- 7 Egy ritka kivételként lásd: Garai: „A cseh külpolitikai identitás”, 35–58. o.
- 8 Hudson, Valerie M. és Day, Benjamin S.: „Introduction: The Situation and Evolution of Foreign Policy Analysis: A Road Map” in *Foreign Policy Analysis: Classic and Contemporary Theory* (Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2020), 4–5. o.
- 9 A megközelítés összefoglalásaként lásd: Kořan, Michal: „Domestic Politics in Czech Foreign Policy: Between Consensus and Clash”, *International Issues & Slovak Foreign Policy Affairs*, 16., no. 2. (2007): 23–45. Alkalmazására lásd: Kořan, Michal: „Politický kontext a tvorba české zahraniční politiky v roce 2007–2017” [Politikai kontextus és a cseh külpolitika alakulása 2007–2017 között] in *Česká zahraniční politika v roce 2007–2017. Analýza ÚMV*, szerk. Kořan, Michal (Prága: Ústav mezinárodních vztahů, 2008–2018).
- 10 Cantir, Cristian és Kaarbo, Juliet: „Contested Roles and Domestic Politics: Reflections on Role Theory in Foreign Policy Analysis and IR Theory”, *Foreign Policy Analysis*, 8., no. 1. (2012): 5–24.
- 11 Brunclík, Miloš és Kubát, Michal: „The Czech Parliamentary Regime after 1989: Origins, Developments and Challenges”, *Acta Politologica*, 8., no. 2. (2016): 9.
- 12 Kořan, Michal: „Politický kontext tvorby české zahraniční politiky” [A cseh külpolitika politikai kontextusa] in *Česká zahraniční politika v roce 2016. Analýza ÚMV*, szerk. Kořan, Michal (Prága: Ústav mezinárodních vztahů, 2017), 22. o.
- 13 Kořan, Michal: *Česká zahraniční politika* [Cseh külpolitika] (Brno: MUNI Press, 2013), 10–11. o.
- 14 Uo., 12. o.
- 15 Brunclík, Miloš és Kubát, Michal: *Semi-Presidentialism, Parliamentarism and Presidents: Presidential Politics in Central Europe* (London és New York, NY: Routledge, 2019), 58. o.
- 16 Brunclík és Kubát: „The Czech Parliamentary Regime after 1989”, 8. és 19. o.
- 17 Brunclík és Kubát: *Semi-Presidentialism, Parliamentarism and Presidents*, 100–101. o.
- 18 STEM, „Důvěra v ústavní instituce” [Az alkotmányos intézményekbe vetett bizalom], <https://www.stem.cz/duvera-v-ustavni-institute-2/> (a letöltés ideje: 2025. április 16.).
- 19 Brunclík és Kubát: „The Czech Parliamentary Regime after 1989”, 19. o.

- 20 Kořan: Česká zahraniční politika, 13. o.
- 21 Uo., 15. o.
- 22 *Zákony pro lidi*, „Zákon č. 2/1969 Sb. o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky” [2/1969 sz. törvény a Cseh Köztársaság minisztériumainak és egyéb központi állami igazgatási szerveinek létrehozásáról], <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1969-2> (a letöltés ideje: 2025. április 16.).
- 23 Kopeček, Lubomír: „Czech Political Institutions and the Problems of Parliamentary Democracy” in *Czech Politics: From West to East and Back Again*, szerk. Balík, Stanislav *et al.* (Opladen: Barbara Budrich Publishers, 2017), 124. o.
- 24 Hájek, Lukáš: „Voting Dissent of MPs in the Czech Republic”, *Politologický časopis*, 27., no. 1. (2020): 31.
- 25 Brunclík és Kubát: „The Czech Parliamentary Regime after 1989”, 19. o.
- 26 Kořan: Česká zahraniční politika, 14. o.
- 27 Forrás: a szerző saját szerkesztése.
- 28 *Zákony pro lidi*, „Zákon č. 234/2014 Sb. o státní službě (234/2014 sz. törvény a közszolgálatról)”, <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2014-234> (a letöltés ideje: 2025. április 16.).
- 29 Kořan: „Domestic Politics in Czech Foreign Policy”, 29. o.
- 30 Drulák, Petr: „Qui décide la politique étrangère tchèque? Les internationalistes, les européens, les atlantistes ou les autonomistes?”, *Revue internationale et stratégique*, 61., no. 1. (2006): 71–86.; Drulák, Petr, Kořan, Michal, Růžička, Jan és Hölscher, Irmgard: „Außenpolitik in Ostmitteleuropa: Von Universalisten, Atlantikern, Europäern und Souveränisten”, *Osteuropa*, 58., no. 7. (2008): 139–152.
- 31 Forrás: a szerző saját szerkesztése.
- 32 Drulák *et al.*: „Außenpolitik in Ostmitteleuropa”, 142. o.
- 33 Drulák, Petr, Hlaváčková, Hana N., Zákravský, Jiří és Ponížilová, Martina: „Roles and Ideologies in Foreign Policy: The Czech Positions on the EU Migration Crisis”, *Journal of Contemporary European Studies*, 32., no. 4. (2024): 1264.
- 34 Drulák: „Qui décide la politique étrangère tchèque?”, 79. o.; Drulák *et al.*: „Außenpolitik in Ostmitteleuropa”, 142. o.
- 35 Drulák *et al.*: „Außenpolitik in Ostmitteleuropa”, 141. o.
- 36 Drulák *et al.*: „Roles and Ideologies in Foreign Policy”, 1264. o.
- 37 Zákravský, Jiří, Ponížilová, Martina és Hlaváčková, Hana N.: „Changes in Czech Foreign Policy Positions: European Migration Crisis and Russian Attack against Ukraine”, *East European Politics*, 41., no. 2. (2025): 230.
- 38 Drulák *et al.*: „Außenpolitik in Ostmitteleuropa”, 141. o.; Drulák *et al.*: „Roles and Ideologies in Foreign Policy”, 1264. o.
- 39 Drulák *et al.*: „Außenpolitik in Ostmitteleuropa”, 144. o.
- 40 Drulák *et al.*: „Roles and Ideologies in Foreign Policy”, 1264. o.
- 41 Drulák: „Qui décide la politique étrangère tchèque?”, 75–76. o.
- 42 Drulák *et al.*: „Außenpolitik in Ostmitteleuropa”, 144. o.
- 43 Drulák *et al.*: „Roles and Ideologies in Foreign Policy”, 1267. o.
- 44 Drulák *et al.*: „Außenpolitik in Ostmitteleuropa”, 143. o.
- 45 Drulák *et al.*: „Roles and Ideologies in Foreign Policy”, 1264. o.
- 46 Uo., 1267. o.; Drulák: „Qui décide la politique étrangère tchèque?”, 79. o.; Drulák *et al.*: „Außenpolitik in Ostmitteleuropa”, 143. o.
- 47 Hloušek és Kaniok: „Europe Forever?”, 707. o.
- 48 Forrás: a szerző saját szerkesztése.
- 49 Uo., 702–721. o.; Kaniok, Petr és Hloušek, Vít: „Czech Political Parties and the War in Ukraine: Continuity of Foreign Policy Stances”, *East European Politics*, 40., no. 3. (2024): 395–411.
- 50 Hloušek és Kaniok: „Europe Forever?”, 713. o.
- 51 Drulák: „Qui décide la politique étrangère tchèque?”, 79. o.; Drulák *et al.*: „Außenpolitik in Ostmitteleuropa”, 142. o.

- 52 Drulák *et al.*: „Roles and Ideologies in Foreign Policy”, 1267. o.
- 53 Hloušek és Kaniok: „Europe Forever?”, 708. o.
- 54 Drulák *et al.*: „Roles and Ideologies in Foreign Policy”, 1264. o.
- 55 Hloušek és Kaniok: „Europe Forever?”, 711. o.
- 56 Pehe, Jiří: „Zahraničněpolitická témata v českých volbách 2006” [Külpolitikai kérdések a 2006-os cseh választásokon] in *Česká zahraniční politika a volby 2006*, szerk. Nekvapil, Václav és Berdych, Antonín (Prága: Asociace pro mezinárodní otázky, 2006), 41. o.
- 57 Hloušek és Kaniok: „Europe Forever?”, 712. o.
- 58 Uo., 713. o.; Drulák *et al.*: „Roles and Ideologies in Foreign Policy”, 1267. o.
- 59 Kaniok és Hloušek: „Czech Political Parties and the War in Ukraine”, 407. o.; Zákravský *et al.*: „Changes in Czech Foreign Policy Positions”, 232. o.
- 60 Hloušek és Kaniok: „Europe Forever?”, 714. o.; Kaniok és Hloušek: „Czech Political parties and the War in Ukraine”, 403. o.
- 61 Zákravský *et al.*: „Changes in Czech Foreign Policy Positions”, 229. o.
- 62 Uo., 232. o.
- 63 Drulák *et al.*: „Roles and Ideologies in Foreign Policy”, 1267. o.
- 64 Zákravský *et al.*: „Changes in Czech Foreign Policy Positions”, 231. o.
- 65 Uo., 232. o.
- 66 Kaniok és Hloušek: „Czech Political Parties and the War in Ukraine”, 405. o.
- 67 Zákravský *et al.*: „Changes in Czech Foreign Policy Positions”, 232. o.
- 68 *Zákony pro lidi*, „Zákon č. 2/1969 Sb.”.
- 69 Šlosarčík, Ivo és Weiss, Tomáš: „Ministerstvo zahraniční věcí České republiky: Mezi tradiční a unijní diplomacií” [A Cseh Köztársaság Külügyminisztériuma: a hagyományos és az uniós diplomácia között] in *Europeizace české státní správy: čtyři instituce, čtyři modely*, szerk. Šlosarčík, Ivo, Weiss, Tomáš és Young, Mitchell (Prága: Leges, 2020), 56. o.
- 70 Šlosarčík, Ivo: „Úřad vlády: tekutá unijní agenda a alternativní expertní platforma” [A Kormányhivatal: képlékeny uniós menetrend és alternatív szakértői platform] in *Europeizace české státní správy: čtyři instituce, čtyři modely*, szerk. Šlosarčík, Ivo, Weiss, Tomáš és Young, Mitchell (Prága: Leges, 2020), 45. o.
- 71 Uo., 48. o.
- 72 Šlosarčík és Weiss: „Ministerstvo zahraniční věcí České republiky”, 62. o.
- 73 Šlosarčík: „Úřad vlády”, 40–42. o.
- 74 Uo., 33. o.
- 75 Šlosarčík és Weiss: „Ministerstvo zahraniční věcí České republiky”, 57. o.
- 76 Šlosarčík: „Úřad vlády”, 44. o.
- 77 Szczepańska-Dudziak, Anna: „»Czechia Team«. Economic Diplomacy of the Czech Republic in the Face of Global Challenges”, *Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej*, no. 22. (2024): 133.
- 78 Zemanová, Štěpánka: „Hospodářský rozměr české zahraniční politiky” [A cseh külpolitika gazdasági dimenziója] in *Česká zahraniční politika v roce 2010. Analýza ÚMV*, szerk. Kořan, Michal (Prága: Ústav mezinárodních vztahů, 2011), 314. o.
- 79 Zemanová, Štěpánka: „Hospodářský rozměr české zahraniční politiky” in *Česká zahraniční politika v roce 2011. Analýza ÚMV*, szerk. Kořan, Michal és Ditrych, Ondřej (Prága: Ústav mezinárodních vztahů, 2012): 289. o.
- 80 Uo., 290–291. o.
- 81 Zemanová, Štěpánka: „Hospodářský rozměr české zahraniční politiky”, in *Česká zahraniční politika v roce 2012. Analýza ÚMV*, 256. o.
- 82 Zemanová, Štěpánka és Machoň, Miloslav: „Hospodářský rozměr české zahraniční politiky” [A cseh külpolitika gazdasági dimenziója] in *Česká zahraniční politika v roce 2014. Analýza ÚMV*, szerk. Kořan, Michal (Prága: Ústav mezinárodních vztahů, 2015), 333–334. o.

- 83 Kořan, Michal: „The Political Context and the Making of the Czech Foreign Policy in 2007–2009” in *Czech Foreign Policy in 2007–2009*, szerk. Kořan, Michal (Prága: Ústav mezinárodních vztahů, 2010), 35. o.
- 84 Uo., 23. o.
- 85 Uo., 34. o.
- 86 Szélsőséges esetben a kormány visszafoghatja az elnök diplomáciai tevékenységét a külföldi útjai korlátozásával. Ilyenre eddig még nem volt példa, de az EU alkotmányáról a kormány és az elnök között kialakult vita során Jiří Paroubek miniszterelnök 2005-ben ezzel fenyegette meg Klaus elnököt.
- 87 Weiss, Tomáš: „Foreign, Security and Defence Policy: Europeanized at the Bottom, Neglected at the Top” in *Das politische System Tschechiens*, szerk. Lorenz, Astrid és Formánková, Hana (Wiesbaden: Springer, 2018), 161. o.
- 88 Dostál, Vít és Borčany, Vít: „Role prezidenta v zahraniční politice po zavedení přímé volby” [Az elnök külpolitikai szerepe a közvetlen választások bevezetése után], *AMO Briefing Paper* (2018): 5.
- 89 Kopeček, Lubomír: „Opportunities and Limits of Presidential Activism: Czech Presidents Compared”, *Politics in Central Europe*, 19., no. 4. (2023): 718.
- 90 Šlosarčík: „Úřad vlády”, 47. o.
- 91 Kořan, Michal: „The Political Context and the Making of Czech Foreign Policy in 2013” in *Czech Foreign Policy in 2013: Analysis*, szerk. Kořan, Michal (Prága: Institute of International Relations, 2015), 20–21. o.
- 92 Weiss: „Foreign, Security and Defence Policy”, 161. o.
- 93 Waisová, Šárka: „Závěr” [Befejezés] in *Tíha volby: Česká zahraniční politika mezi principy a zájmy* (Prága: Ústav mezinárodních vztahů, 2011), 170–171. o.
- 94 Hrubeš, Milan: „Příběh o České Republice v Evropské unii” [A Cseh Köztársaság története az Európai Unióban] in *Evropská unie v českém veřejném diskurzu* (Prága: Karolinum, 2022), 157. o.
- 95 Vérteši, Martin és Kopeček, Lubomír: „Nastolování politických témat a ovlivňování mediální agendy prezidentem Milošem Zemanem: Čínské investice, podpora Izraele a sankce proti Rusku” [Politikai kérdések felvetése és a média napirendjének befolyásolása Miloš Zeman elnök által: kínai befektetések, Izrael támogatása és Oroszország elleni szankciók], *Acta Politologica*, 13., no. 3. (2021): 63.
- 96 *Radio Prague International*, „Zprávy čtvrtek, 16. července 1998” [Csütörtöki hírek, 1998. július 16.], <https://cesky.radio.cz/zpravy-ctvrtek-16-cervence-1998-8055752>, (a letöltés ideje: 2025. április 16.).
- 97 Nekvapil, Václav: „Foreign Policy in the Government’s Programme” in *Agenda pro českou zahraniční politiku 2008*, szerk. Berdych, Antonín, Nekvapil, Václav és Veselý, Luboš (Prága: Asociace pro mezinárodní otázky, 2008), 98. o.
- 98 Danda, Oldřich és Rovenský, Jan: „Zeman nechce jmenovat Zaorálka ministrem zahraničí” [Zeman nem akarja Zaorálekot külügyminiszterré kinevezni], *Novinky.cz*, <https://www.novinky.cz/clanek/doma-ci-zeman-nechce-jmenovat-zaoralka-ministrem-zahranici-211735> (a letöltés ideje: 2025. április 16.).
- 99 Dostál, Vít és Janebová, Pavlína: „Czech Foreign Policy in 2022: The Imperative of Doing What Is Right” in *Agenda for Czech Foreign Policy 2022*, szerk. Janebová, Pavlína (Prága: Association for International Affairs, 2022), 10. o.
- 100 Kopeček: „Opportunities and Limits of Presidential Activism”, 708. o.
- 101 Kořan: „The Political Context and the Making of Czech Foreign Policy in 2013”, 20. o.
- 102 Uo., 26. o.